

OKTAY RİFAT'IN ŞİİRLERİNDE TABİATIN DİLİ / DİLİN TABİATI

*Bir aşka vuran güneş kolayca batmıyor
Oktay Rifat*

Emel KOŞAR*

Geliş Tarihi: 17.02.2020

Kabul Tarihi: 08.04.2020

Atf Bilgisi: Hars Akademi
Uluslararası Hakemli Kültür-
Sanat-Mimarlık Dergisi

Sayı: 5

Sayfa: 18-27

Yıl: 2020

Dönem: Haziran

Özet

Oktay Rifat, Orhan Veli Kanık ve Melih Cevdet Anday 1941 yılında birlikte çıkardıkları *Garip* adlı şiir kitabının ön sözüyle Türk şiirindeki ilk devrimci dönüşümü (Garip Hareketi/I. Yeni) gerçekleştirirler. Kafiye, uyak ve edebî sanatlardan arındırılmış, küçük insanın gündelik hayatını anlatan şiiri savunurlar ve okura bu tür şiir örnekleri sunarlar. Oktay Rifat 1956 yılında İkinci Yeni şiiri bağlamında değerlendirilen *Perçemli Sokak*'ın ön sözünde ise dil, gerçek ve imajdan yola çıkarak şiir hakkındaki görüşlerini açıklar.

Şiir, kültürün yansımasıdır. Sözcüklerin taşıdığı kültürel birikim şiirde en öz ve etkileyici şekliyle yer alır. Sözcükler şairin umudu veya umutsuzluğuyla ilgili bir kılavuz olarak kabul edilebilir. Oktay Rifat zamanla kabuk değiştirmeye başlayan şiirini olgunlaştırırken *Şiirler*'de (1969) yakaladığı özgün seste yoğunlaşır. Şair, sesin rehberliğinde ilerleyen hayallere ve tabiata odaklandığı *Şiirler*'de sözcüklerin dokusunu ve sisli anıları aydınlatır. Oktay Rifat'ın *Şiirler* adlı kitabında yer alan “Geceler”, “Değilim”, “Kuş”, “Büyük Zaman”, “İsli Alinyazımız” gibi şiirlerde öne çıkan sözcüklerin tarihsel serüvenleri (etimolojik kökenleri, anlam genişlemeleri/değişmeleri) kadar sözcük örgüsündeki (şiirde bütünlük) sağlam yapı da şairin dildeki ustalığını gösterir.

Anahtar Kelimeler: Şiir, Sözcük, Etimoloji, Tabiat, Kültür

* Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul.
emel.kosar@msgsu.edu.tr / ORCID: 0000-0003-3178-5771

THE LANGUAGE OF NATURE/THE NATURE OF LANGUAGE IN OKTAY RIFAT'S ŞİİRLER

*The sun reflected on a love does not goes down in a breeze
Oktay Rifat*

Emel KOŞAR*

First Received: 17.02.2020

Accepted: 08.04.2020

Citation: Hars Akademi
International Refereed Journal of
Culture-Art-Architecture

Issue: 5

Pages: 18-27

Year: 2020

Session: June

Abstract

With the preface of the poetry book *Garip* they published in 1941; Oktay Rifat, Orhan Veli Kanık and Melih Cevdet Anday carried out the first revolutionary transition (Garip Movement/First New) in Turkish poetry. Free from rhyme and elevated language, they advocate poems that narrate ordinary people's mundane lives and present such poems to the reader. Oktay Rifat represents his ideas about poetry based on language, reality and image in the preface of *Perçemli Sokak*, which was evaluated under the context of Second New poetry in 1956.

Poetry is the reflection of culture. The cultural richness carried through words, takes place in poetry in its core and influential state. Words can be acknowledged as a guide about the poet's hope and despair. Over time, while maturing his poetry as it changes its shell, Oktay Rifat concentrates on the peculiar style he embraced in *Şiirler* (1969). In *Şiirler*, the poet, who focuses on nature and the fantasies which progresses through the voice's guidance, unravels the texture of words and misty memories. The strong structure of the syntax (coherence in the poem) as well as the historical adventures (etymological origins, meaning expansions/changes) of words which are prominent in poems such as "Geceler", "Değilim", "Kuş", "Büyük Zaman", "İsli Alın yazımız" which appear in Oktay Rifat's book *Şiirler* shows the author's deftness in language.

Keywords: Poem, Word, Etymology, Nature, Culture

* Associate Professor, Mimar Sinan Fine Arts University, Department of Turkish Language and Literature, Istanbul.
emel.kosar@msgsu.edu.tr / ORCID: 0000-0003-3178-5771

Giriş

Oktay Rifat (1914-1988) *Şiirler* (Rifat 2007) adlı kitabındaki tasvirler, benzetmeler ve kişileştirmelerle tabiatı görsel ve işitsel olarak yansıtır. “*Oktay Rifat'ın şiir dili geçmişle şimdinin bütünleştiği bir söz evrenidir*” (Özcan 2005: 47). Şiirin bir söz sanatı olduğunu belirten Oktay Rifat'a göre şiir, güzelliğini konusundan çok söyleniş tarzından, edasından alır (Rifat 2009: 66).

Oktay Rifat'ın şiirlerinde sözcüklerin anlamlarının perçinlendiği, değiştiği ve derinleştiği noktalarda ses zirveye çıkar. Şiirlerdeki izlekleri sese dönüştüren sözcük kadrolarının zenginliğinden ziyade sözcüklerin tekrarlanmasındaki, bir arada kullanılmasındaki eda ve ustalaktır. Görselliğe (renk, tasvir...) eşlik eden işitsellik; metnin etkisini artırırken şiir öznelerinin arzularını, dertlerini, sığındıkları limanları ve geleceğe dair umutlarını yansıtır.

Oktay Rifat'ın *Şiirler*'inde Tabiat-Dil İlişkisi

Şiiri zamanla kabuk değiştiren Oktay Rifat *Şiirler* ve *Yeni Şiirler* adlı kitaplarıyla zirveye çıkar. Halk şiirine, imgeye, toplumsal meselelere, Divân şiirine, mitolojiye ve tarihe yöneldiği kitaplarında sözcükler üzerinde yoğunlaşan Oktay Rifat şiirde bütünlüğü sağlamaya özen gösterir.

Şiir üzerine yazılarında dilin önemine değinen Oktay Rifat'ın şiirlerindeki sözcüklerin etimolojik kökenlerine bakıldığında onun dilin tarihsel değişimini/gelişimini yansıttığı söylenebilir.

“Rüzgârlı” şiirinde “*Rüzgârlı imgelere kurdum çadırı*” (Rifat 2007: 501) diyen Oktay Rifat, şiirinin temelindeki imgeleri dolayısıyla şiir dilini bir çadır gibi koruyucu ve bütünlükçü şekilde kurar.

Oktay Rifat'ın *Şiirler*'inde toprak, deniz, gökyüzü, güneş, ay, yıldız, bulut, rüzgâr, yağmur, dağ, ağaç ve yaprak mevsimlerle bütünleşir. Rüzgâr, fesleğenin ve karanfil gibi çiçeklerin kokusunu geceye ve gündüze taşır. Karadut, elma, zerdali, ayva, nar, armut, üzüm, incir, şeftali, kavun gibi meyveler; kuş (serçe, turna, kırlangıç, keklik, saksagan), kedi, köpek, martı, balık, kurt, inek, geyik, fil, at, horoz, yılan, arı, güvercin, böcek, tilki gibi hayvanlar tabiatın renklerini ve huylarını yansıtır.

Güneşin/“sonbaharın bu en kanlı yemişi”nin (Rifat 2007: 414) şiirini yazan Oktay Rifat, onun aydınlığını ve sıcaklığını tasvir ederken renklerin simgesel dilini kullanır. Topaç

gibi mevsimleri çeviren, bir fiskede yalnızlığı deviren/silen, denizle göğün çiftleştiği *Şiirler*; sam yelinin sesini ve kokusunu okura taşır.

Kéç kökünden türeyen *gece* sözcüğü “geç” ve “dün” anlamlarında kullanılmıştır (Eren 1999: 150-151). Oktay Rifat'ın “Geceler” şiirinin öznesi Homeros'tan kendisini gecedan/karanlıktan/geçmişten kurtarmasını ve yaşadığı kenti aydınlığa kavuşturmasını ister. Odysseia destanında Yunan mitolojisindeki Güneş tanrısı Helios'tan (Erhat 2006: 139-140) bahseden Homeros'a seslenerek güneşin dünyayı aydınlatan ve güzelleştiren gücünü vurgular:

*“Bağladı geceler yeniden yolumuzu,
Hasret koma, aydınlığa çıkar bizi!
Şarap rengi denizleri anlat bize,
Deniz gibi ovaları anlat bize,
Boşansın gürül gürül kentin üstüne,
Gözlere söylediğin ışık destanı,
Güneş Baba, gökyüzünün Homeros'u!”* (Rifat 2007: 437).

Parmağa takılan halka anlamındaki *yüzük*, (Eren 1999: 462-463) bağı ve bütünlüğü ifade eder. “Değilim” şiirinin öznesi de yaşadığı kentle bütünleştiğini ifade ederek tabiata ayna tutar. Şair, sesin damarlarında gezerken şiirinde duyuşla tekniğin bütünleşmesini sağlar:

*“Değilim, yabancı değilim! Bir yüzük
Gibi geçiyorum kentin parmağına.
Yerde taş, havada bulut, eriyorum
Akşamın dilinde. Eski bir rıhtımdan
Ayna tutuyorum ölmüş vapurlara.
Ellerimde ve yüzümde uçuşuyor,
Göksel kovanından boşanan yıldızlar”* (Rifat 2007: 443).

“Kuş” şiirinin öznesi aynada çoğalttığı yalnızlığını tabiata yansıtırken kendisini sorgular. Işığ yansıtan, varlıkların görüntüsünü veren, cilalı ve sırlı *cam/ayna*; (Eren 1999: 28) şiirde kişinin zaman karşısındaki duruşunu belirleme ve hesaplaşma aracıdır:

*“Eski bir aynada çoğalıyordum. Birken
On, onken yirmi; büyüyor kalabalığım.
Fırıncı, demirci, sabuncu, meyhaneci;
Deniz ben, sokak ben, ağaç ben, yalnızlık ben.
Kendimi içiyordum bardaktan, kendimi
Dişliyordum elmada. Yat kalk, uyu uyan
Çevreye serptiğim benler içinde ben.
Sonra gün battı, morardı dağların ardı.
Bir kuş öttü ovada, başka bir hamurdan,
Aynamızda ay ışığı gibi yansıyan”* (Rifat 2007: 446).

“Gözlerinin Yamacında” şiirinin öznesi kendisini gücün ve otoritenin simgesi aslanla özdeşleştirerek zihninde biriktirdiği anıları cinselliği vurgulayan sözcüklerle resmeder. *Aslan* sözcüğünün tarihsel serüvenindeki “yırtıcı hayvan” (Eren 1999: 20-23) anlamı şiir dilinin gücünü perçinler:

*“Dağlara yaslanan bulut, dışisinin
Yanında aslan gibi uzandım yere;
İki meme açısından bakıyorum
Gökyüzüne, ağaçlara ve zamana.*

*Kalçanın testisi denizle doluyken
Duymak güneş sonsuzluğunu etinin”* (Rifat 2007: 452).

“Ziller Davullar” şiirinde güneşin pırılısına eşlik eden *aycıl güvercin* dikkati çeker. Boynundaki renkli boğumdan dolayı *gök (kök)* sözcüğünden türeyen *güvercin*, “mavi renkli şeylerin adıdır” (Şirin 2019: 21). Dolayısıyla güneş ışığında uçan güvercin, rengi sebebiyle gökyüzüyle bütünleşmiştir:

*“Sür atlarını, kuşat fillerinle
Zamanı, gelsin bulut kalyonları,
Konsun yaban ördekleriyle göle.*

*Ziller, davullar, güneşli bayraklar,
Çözölsün demir kapı öpüşlere,
Ötsün mavi horozları Mayıs 'ın
Ve uçsun usulca aycıl güvercin,
Kulelerin üstünde döne döne” (Rifat 2007: 481).*

Oktay Rifat'ın “Büyük Zaman” şiirinde özlemlerle anılar iç içe geçer. Öz kökünden gelen, “düşünmek” demek olan “ö-” köküne kadar tarihi geçmişî olan *özlem* sözcüğü, kaynatıp özünü çıkarmak ve benimsemek, kendine mâl etmek gibi kullanımlarından sonra anlam genişlemesiyle bugün “hasret çekmek”e dönüşmüştür (Şirin 2019: 213-214). Zamanın türküsünü söyleyen şiir öznesi, kendi tarihini (özlemini) sözcüklerin tarihiyle özdeşleştirir:

*“Eksilir gibi yaşadıkça, hafif, taze,
Özlemlerle, anılarla öyle iç içe,
Bir türküye benzerdi uzaktan dinlenen.
Ne yer içer, ne zaman uyur! Gölgelerle
Kayar sofaya, yeri boş kalır minderde” (Rifat 2007: 476).*

Küpe sözcüğünün temelinde “as-” fiili vardır (Şirin 2019: 94-95). Oktay Rifat'ın “Büyük Zaman” şiirinde küpe, geçen zamanın izidir ve tabiatın ışıltısı insanın kulağında asılı durur:

*“Dolabında eski giysiler, işlemeli
Peşkirler, lavanta çiçeği keseleri,
El yazısını andıran seyrek dokular.
Sıcak yaz gecesi ışıldar küpesinde,
Vururdu ay ışığı gülüşü yüzüme” (Rifat 2007: 477).*

Mitolojide ve semavî dinlerin kutsal kitaplarında su; yaratılışın önemli bir parçası, hayat/ölümsüzlük/şifa kaynağı, yok edici/cezalandırıcı güç, uygarlık tarihinin kaderini çizen unsur olarak yer alır (Gezgin 2016). Oktay Rifat'ın “Yağmurlar” şiirinde yağmurun/suyun zamanın geçişini gösteren ayna özelliğı ve arındırıcılığı vurgulanır. Yağmurun akışkanlığı zamanın hızını/akıcılığını da gösterir. *Deniz* ise hoyrattır. *Deniz*, V.-VI. yüzyıl Grek ve Latin kroniklerinde *denzic* ve *dintzic* gibi şekillerde kaydedilen bir addır. Ayrıca Hun imparatoru

Attila'nın oğlunun adıdır (Şirin 2019: 74-75). Söz konusu şiirde, suyun (yağmur) ve denizin geçmişten bugüne vurgulanan gücü *deniz* sözcüğünün tarihsel ve kültürel anlamıyla örtüşür:

“Sonra yağmurlar başladı, gitti cambazlar,

Silindi çadırların yazısı ovadan.

Portakal rengi oğlan, mavi memeli kız,

N'oldu onlara! Nasıl da böyle bittiler!

...

Sürüyerek göçmen kuşları, yuvarlak, mor,

Deniz gibi hoyrat, dağlar gibi görkemli

Bulutlarıyla gök ve yağmurlar başladı” (Rifat 2007: 460).

Oktay Rifat'ın “İsli Alinyazımız” şiirinin öznesinin tuzdan beklentisi yüksektir. Çünkü Divanu Lugâti't-Türk'te geçen *tuz*, avcılığa dair bölümlerde güzellik olarak geçer. Eski çağlarda neredeyse “beyaz altın” sayılan tuzun tarihi, medeniyetlerin tarihidir (Şirin 2019: 138-140):

“Bütün umudumuz masaldadır ve tuzda.

Un yok ki yoğursun ince bilekli kızlar!

Yalın testi, çıplak zeytin, kuru bazlama.

Tanyeri değirmeni kızarır usulca,

Yağar gökten damlara buğday, çavdar, arpa” (Rifat 2007: 436).

Söz konusu şiirde *inci*, masalları ve mitolojik hikâyeleri anımsatır. Yunanlılarda aşkın (Afrodit'in bir istiridye kabuğunun içinde doğduğuna inanılır.) ve evliliğin sembolü olan *incinin*, Çin hekimliğinde istiridyenin içinde gelişen *inci* ile cenin arasındaki benzerlikten dolayı verimlilik getirdiği ve doğumu kolaylaştırdığı düşünülmektedir. *İnci*; verem, sara, sarılık, delilik ve göz hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. Hem Doğu'da hem de Batı'da *incinin* kişiye güç ve sağlık verdiğine inanılır (Eliade 2018: 148-149, 163).

“Kurtulmuş Kurtarıcı” İsa'yı, insan ruhunu (saf) ve Tanrı'nın evrende zuhurunu simgeleyen *inci*, ateş ile suyun birleşmesi sonucu meydana gelmiştir. *İncinin* doğumu midyenin içine giren şimşegin ürünü şeklinde açıklanır (Eliade 2018: 167-169). Oktay Rifat'ın “İsli Alinyazımız” şiirinde, “inci ağlayan sultan kızı” *incinin* tarihsel serüvenini

(güzellik, verimlilik, saflık, şifa...) yansıtır. Ateşle (güneş) suyun (gözyaşı) birleşimi olan *inci*, söz konusu şiiri masallara bağlar:

“Kara kent, kara don! Al giyen beri gelsin!

Beri gelsin avcılarının vurduğu geyik!

Beri gelsin yoksula büyüyen Köroğlu,

İnci ağlayan sultan kızı kitaplarda!

Bak Güneş, mavi gözlerinle bize doğru!” (Rifat 2007: 436).

“Yan Yana Başlarımız” şiirinde zaman dışı bir yer tasvir edilir. İçilemeyecek kadar acı olan sular, zamanın dışında kalmanın acısını yansıtır. “Gönül kırıklıklarına damak tadını karıştıran nadir dillerden biridir Türkçe” (Şirin 2019: 188). *Acı* sözcüğünün anlam genişlemesi (damak tadından duyguya geçişi) Hatice Şirin’in yukarıdaki tespitini yansıtır:

“Bir değirmen döner aramızda. Uğuldar

Kanatları gecemde, gıcırda ipleri.

Süzülürüz, dalgın, zaman dışı düzlükte.

Bir kente varır yol: köprüsü var, geçilmez,

Otları var, biçilmez. Acıdır suları,

Bir tas içilmez. Bilinmez hartada yeri” (Rifat 2007: 503).

Hilmi Yavuz’a göre Oktay Rifat’ın şiir serüveninde *Şiirler* kitabıyla birlikte dil bir araç olmaktan çıkmıştır. Şair standart veya verili bir dilden kurtulmuştur. Oktay Rifat’ın şiirinde *Şiirler* kitabıyla birlikte dilin kendisi öne çıkmaya başlar (Yavuz 2005: 275). Tuğrul Tanyol’a göre ise Oktay Rifat inişleri çıkışları olan bir şairdir. Bunun sebebi çok yazması ve şiirde arayış içinde olmasıdır (Tanyol 1984: 75).

Oktay Rifat’ın şiirlerinin en olgun örneklerini barındıran *Şiirler* kitabı onun dilde arayışının meyvelerinden biridir. Şiirlerinde ses ve anlam bütünlüğüne önem veren Oktay Rifat sözcük tasarrufuyla özgünlüğü yakalamıştır.

Sonuç

Oktay Rifat’ın *Şiirler* adlı kitabına yoğunlaştığımız bu makalede, onun şiirlerindeki tabiatı yansıtan sözcüklerin etimolojik kökenlerinden yola çıkarak dili kullanma biçimini ortaya koymaya çalıştık.

Makalemizde Oktay Rifat'ın *Şiirler* adlı kitabında yer alan şiirlerinde öne çıkan bazı sözcüklerin hikâyelerine değinerek şairin dili yoğurma yöntemini gözler önüne serdik. Çünkü sözcüklerin geçmişten bugüne yolculuğu dilin evrilme şeklini, şairin ses ve anlam açısından bütünlüklü yapıyla sözcükleri bir araya getirmekteki başarısını göstermektedir.

Sözcüklerin kökenleri ve anlam zenginlikleri; Oktay Rifat'ın kültür dünyasını yansıtan ve besleme kaynaklarını gösteren bir ayna olarak kabul edilebilir.

Oktay Rifat'ın dil ve imge evreninin anahtarı sayılabilen sözcüklerdeki ses ve anlam değişimleri/genişlemeleri onun şiirini olgunlaştırma aşamalarını gösterir. Sözcüklerin kökenleri/tarihleri Oktay Rifat'ın kültürel birikiminin yanı sıra şiir dilinin derinliğini ve çok anlamlılığını yansıtır.

Kaynakça

- Eliade, Mircea (2018). *İmgeler ve Simgeler*. (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay). İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Eren, Hasan (1999). “Aslan”. *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Bizim Büro Basımevi. s. 20-23.
- Eren, Hasan (1999). “Ayna”. *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Bizim Büro Basımevi. s. 28.
- Eren, Hasan (1999). “Gece”. *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Bizim Büro Basımevi. s. 150-151.
- Eren, Hasan (1999). “Yüzük”. *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Bizim Büro Basımevi. s. 462-463.
- Erhat, Azra (2006). “Helios”. *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi. s. 139-140.
- Gezgin, Deniz (2016). *Su Mitosları*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Özcan, Tarık (2005). *Şair ve Sözü Mahşeri Oktay Rifat*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Rifat, Oktay (2007). *Bütün Şiirleri I*. İstanbul: YKY.
- Rifat, Oktay (2009). “Şairin Kişiliği”. *Şiir Konuşması*. İstanbul: YKY. s. 66.
- Şirin, Hatice (2019). “Acı”. *Sözcük Hikâyeleri-Sözlerde Saklı Kültür*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat. s. 188.

- Şirin, Hatice (2019). “Deniz”. Sözcük Hikâyeleri-Sözlerde Saklı Kültür. İstanbul: Bilge Kültür Sanat. s. 74-75.
- Şirin, Hatice (2019). “Güvercin”. Sözcük Hikâyeleri-Sözlerde Saklı Kültür. İstanbul: Bilge Kültür Sanat. s. 21.
- Şirin, Hatice (2019). “Küpe”. Sözcük Hikâyeleri-Sözlerde Saklı Kültür. İstanbul: Bilge Kültür Sanat. s. 94-95.
- Şirin, Hatice (2019). “Özlemek”. Sözcük Hikâyeleri-Sözlerde Saklı Kültür. İstanbul: Bilge Kültür Sanat. s. 213-214.
- Şirin, Hatice (2019). “Tuz”. Sözcük Hikâyeleri-Sözlerde Saklı Kültür. İstanbul: Bilge Kültür Sanat. s. 138-140.
- Tanyol, Tuğrul (1984). “Oktay Rifat'ın Şiirine Genel Bir Bakış”. Üç Çiçek. S. 3, Ocak, s. 67-80.
- Yavuz, Hilmi (2005). “Oktay Rifat'ın Şiirinde Üç Evre: Nesne, İmge, Dil”. Edebiyat ve Sanat Üzerine Yazılar. İstanbul: YKY. s. 273-275.